

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОКТРИН ПУБЛІЧНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ БУКОВИНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ШКОЛИ (1875–1940 РР.)

Крайній П. І., Торончук І. Ж.

ВСТУП

Становлення та розвиток публічного права в Україні має свою унікальну історію. Західна традиція права постійно знаходилась під впливом суспільно-політичних процесів які вирували на європейському континенті. Це призвело як до переосмислення спадщини древньогрецьких мислителів, державних діячів епохи Древнього Риму та Середньовіччя, доби Просвітництва так й до розуміння причин та передумов які дозволили сформуванню більш як 400 річну історію права. На сьогоднішній день не можливо уявити прогресивної та сучасної держави без розвитку приватного та публічного права. Даний поділ слугує тим водорозділом який формує дві групи галузей права які доповнюють одна одну та покликані реалізувати та захистити права людини у всьому її багатоманітті. Сформовані наукові центри Європи впродовж тривалого часу були та залишаються «центрами сили» які впливають на формування провідних концепцій щодо місця та ролі права в суспільному житті. Публічне право перебувало в динамічному русі разом з державою та суспільствами на шляху їх поступального розвитку. Не дивно що його активний розвиток припадає на події Великої французької революції кінця XVIII століття, Війни за незалежність у Сполучених Штатах Америки. Воно продовжувало свій розвиток впродовж всього XIX століття яке супроводжувалось значною кількістю воєн на європейському континенті що, безперечно, впливало на формування нового погляду на те яким чином слід забезпечувати функціонування всього апарату держави в таких екстраординарних умовах. Це досвід знадобився й під час Першої та Другої світових воєн. Хоча він і мав дещо інше відображення в різних країнах залежно від їх політичного режиму, загальна тенденція до відокремлення публічної влади, розуміння ролі та значення суб'єктивних людських прав стала виключною для науки публічного права впродовж останніх двох століть.

Адміністративне право будучи окремою галуззю та частиною публічного права пройшло тривалий шлях свого становлення. Різні історичні епохи визначали інші, притаманні лише їй передумови які додавали динамізму у процесі формування даної галузі. Особливості

конкретної доби, суспільно-політичні процеси які відбувались у європейських державах прямо чи опосередковано розвивали ідею про те що монарх не може самостійно вирішувати питання які стосуються території на яку поширюється його влада. Існуюча на сьогодні концепція за якою становлення адміністративного права варто розглядати крізь призму кількох історичних періодів не викликає сумніву. Саме камералістика та поліцейське право були прототипами сучасного адміністративного права. Вони увібрали найкращі тогочасні практики організації управління державним апаратом.

Не в останню чергу розвиток публічного права залежав й від професійної діяльності відповідних правничих шкіл. Навіть сьогодні складно уявити будь-яку галузь права формування якої відбувалося б без впливу відповідної наукової доктрини яка формується завдяки дослідженням науковців що представляють відповідні правничі школи.

Будучи однією із частин Австро-Угорської імперії Буковина стала одним із її наукових центрів. Вагомі наукові досягнення того періоду досягались не в останню чергу наявністю професійного викладацького складу. Він не був чисельним, проте його участь у суспільному житті краю демонструє визначальну роль фахівців які займались тематикою публічного права, адже, впродовж XIX століття у межах імперії відбувались суспільно-політичні процеси які призвели до приєднання Угорщини, наданні їй політичної та адміністративної автономії. Триваюча суспільно-політична криза яка зумовлювалась поразкою у двох війнах (австро-пруській та австро-італо-французькій) в сукупності з іншими чинниками вплинули на прийняття у 1867 році Конституції Австрії. Всього через вісім років у Чернівцях буде засновано університет. Ці події сформували перед науковою спільнотою як метрополії так й інших її віддалених регіонів питання які стосувались організації державної влади, місця та ролі адміністративної юстиції як окремого виду судової влади, значення адміністративних актів, їх видання, виконання та захисту.

1. Формування та розвиток публічного права в Чернівецькому університеті в австрійський період (1875–1918 рр.)

Унікальність вітчизняного адміністративного права кінця XIX початку XX століття обумовлювалось територіальною приналежністю. В один історичний період українські землі знаходились у складі Австро-Угорської та Російської імперій. Більше того, у період з 1918 по 1940 рр. територія сучасної Чернівецької області перебувала у складі Румунії. Склалась парадоксальна ситуація: на території України у період з 1875 до 1940 рр. поліцейське та адміністративне право

формувалось під впливом двох провідних європейських доктрин: німецької та французької. Вказаний процес не відбувся протягом короткого проміжку часу, однак, він вплинув на формування конкретних правничих шкіл які були відповідними науковими центрами з вивчення проблем права, в тому числі – адміністративного права.

Починаючи з 1918 по 1940 рік правнича школа Чернівецького університету перетерпіла суттєві зміни: прихід представників румунської влади дещо змінив орієнтири у здійсненні викладацької діяльності, та, як наслідок, призвів до переорієнтування на французьку модель адміністративного права. Окрім функціонування кількох періодичних видань, де-які з викладачів адміністративного права взяли активну участь у формуванні системи адміністративної юстиції на буковинських землях. Не залишались вони осторонь й процесів які стосувались підготовки майбутніх державних службовців. Налагоджена співпраця із зарубіжними юридичними факультетами дала змогу не переривати усталену традицію академічної та наукової співпраці що було взаємовигідне для всіх учасників такого процесу. Незважаючи на складний перехідний період який тривав на юридичному факультеті впродовж 1920-х років вдалось сформувати власну школу публічного права яка послуговувалась провідними ідеями сформованими як німецькою так й французькою доктринами публічного права.

Провідні європейські концепції публічного права виступили у якості каталізаторів формування «буковинського права» як окремого феномену суспільного та правового життя які необхідно розглядати як унікальний результат впливу західної правової доктрини.

Не дивлячись на вплив цих доктрин у формуванні буковинської правничої школи публічного права, об'єднуючим фактором який чітко прослідковується як в австро-угорському так й міжвоєнному періодах було забезпечення органів публічної влади краю, правоохоронних та судових органів достатньою кількістю фахівців. Як слушно зауважує Т. А. Грекул-Ковалик, австрійська влада реалізовувала свою політику в науковій сфері на теренах Буковини в кількох напрямках. По-перше, необхідно було здійснювати підготовку відповідних спеціалістів із додержанням відповідних кваліфікаційних вимог які були притаманні європейським країнам. По-друге, формування та підтримка наукового потенціалу у правничій сфері створювало можливості задля отримання нових наукових розробок та їх впровадження у практичній площині¹. Румунська влада певною мірою змінила орієнтири щодо підготовки майбутніх випускників що обумовлювалось відмінністю правового

¹ Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 рр.): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. с. 19.

регулювання публічно-правової сфери, зміною політики викладання на самому факультеті. В цьому аспекті, буковинська правничка школа зазнала впливу вже французької моделі публічного права. Проте, основна мета підтримки та діяльності юридичного факультету залишалась незмінною. Як і з початку заснування університету правничий факультет забезпечував підготовку фахівців які потім здійснювали свою діяльність як у приватному так й у державному секторах.

Період перебування Буковини під владою двох різних держав в часовій ретроспективі не був тривалим. Проте за такий відносно короткий період часу вдалось сформувати окрему школу публічного права до якої, безперечно, входили й представників адміністративного права. У нашому дослідженні ми здійснили спробу дослідження становлення адміністративного права в Чернівецькому університеті в означені вище період; визначено фактори які стали поштовхом для здійснення наукової та практичної діяльності в царині адміністративного права на Буковині; вказано на особливості буковинської правничої школи як одного із провідних наукових центрів кінця XIX та першої половини XX століття професорсько-викладацький склад якої активно долучався до розвитку адміністративного права не лише свого регіону але й зарубіжжя. Монографічне дослідження складається із двох частин. Перша стосується питань становлення правничої школи в Чернівецькому університеті з 1875 по 1918 рр. в період входження Буковини до складу Австро-Угорщини та впливу німецької моделі адміністративного права. Друга охоплює міжвоєнний період з 1918 по 1940 рр. та включає в себе відомості які стосуються імплементації положень французької моделі адміністративного права.

Не дивлячись на те що після 1940 року юридичний факультет у стінах Чернівецького університету припинив свою діяльність за рішенням тодішньої влади, ті напрацювання що їх було зроблено впродовж 1875–1940 р.р. стали одним із визначальних маркерів відновленого юридичного факультету Чернівецького національного університету у XX столітті. Відроджений юридичний факультет перейняв естафету своїх попередників та продовжує здійснювати наукові дослідження, в тому числі – з актуальних питань адміністративного права.

Дослідження особливостей становлення адміністративного права в Чернівецькому університеті проводилось фрагментарно. Попри наявність значної кількості наукових досліджень у яких висвітлювались загальні положення які стосувались особливостей правової системи Буковини, організації освітнього та наукового процесів в університеті вивчення впливу європейських концепцій публічного права не

здійснювалось. Основна частина сучасних робіт яка стосується безпосередньо юридичного факультету Чернівецького університету у згаданому періоді проводились М. В. Никифораком, А. З. Георгіцію, П. С. Пацурківським, Т. А. Грекул-Ковалик, С. І. Нежурбідою, та ін. Усі вони представники сучасної чернівецької правничої школи.

Варто зазначити про те, що з 1775 по 1918 рр. Буковина вперше отримала власний правовий статус у вигляді адміністративного утворення яке володіло автономією. Як зазначає у своєму дослідженні М. В. Никифорак «адміністративний розвиток пройшов через етапи військової адміністрації, окружного управління у складі Галичини, крайового управління герцогства Буковини. В краї поступово утвердилися європейські форми адміністративного управління, місцевого самоврядування, судоустрою»². Забезпечення відповідного рівня публічного адміністрування, розвиток можливостей для здійснення управління на рівні окремих громад, функціонування правоохоронної та судової системи було одним із пріоритетних завдань метрополії. Наслідком цього стало запровадження австрійського законодавства: державного, карного, приватного. Паралельно із цим, юридичний факультет університету теж орієнтувався на зміни які диктувались поширенням законодавства Австрії.

Варто наголосити що важливу роль у відстоюванні ідеї про створення університету відіграв професор Костянтин Томашук. Він як ніхто інший серед місцевих еліт розумів необхідність створення наукового та навчального центру саме у Чернівцях. Будучи депутатом австрійського парламенту та представником ліберальної партії він доклав всіх зусиль для формування переконливих аргументів щодо необхідності створення університету на Буковині. Він був першим ректором, деканом правничого факультету, та завідувачем кафедрою цивільного процесу. Коло його наукових та практичних інтересів стосувалось актуальних питань публічного права.

Починаючи з 1875 року викладання дисциплін забезпечувалось науковцями-практиками які мали не лише національне але й міжнародне визнання. Серед них були викладачі які займались вивченням публічно-правової проблематики. Наприклад, професор А. Гальбан викладав німецьке право; Й. Шумпетер забезпечував цикл фінансово-правових дисциплін; політекономію викладав Ф. Кляйнвехтер³. Окремо слід згадати й про роботу правознавчого та державознавчого семінарів

² Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.). Чернівці. Рута, 2004. С. 4.

³ Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 рр.): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. С. 44.

керівниками яких тривалий час були О. Гравайн та Ф. Кляйнвехтер. Їх особливістю було те що вони мали власну структуру. Правознавчий семінар включав секції (відділення) римського права, німецького права, церковного права, торгівельного та вексельного права. Державознавчий семінар забезпечував вивчення відповідних тем з державного права і управління, статистики та народного господарства. Вони проводились у різних формах: представлення усних доповідей, написання письмових робіт, організовувались бесіди та диспути (дебатів)⁴.

Якщо порівнювати структуру навчальних курсів з іншими юридичними факультетами які діяли на території сучасної України можна сказати що вони відрізнялись в частині вивчення дисциплін публічно-правового циклу. Наприклад, німецьке право яке вивчалось студентами у Чернівецькому університеті не підлягало вивченню тими слухачами які здобували освіту в Університеті Св. Володимира у Києві через входження тієї території до складу Російської імперії. Тому останні вивчали історію російського права та державне право. Однак, можна простежити й наявність подібних дисциплін. обов'язковими навчальними дисциплінами були: історія російського права, енциклопедія права, римське право (загальна частина), політична економія та статистика – для першокурсників; державне право, історія філософії права, римське право (особлива частина) – для студентів другого курсу; фінансове право, цивільне право, кримінальне право та міжнародне право для студентів третього курсу; цивільне судочинство, кримінальне судочинство, торгівельне право та судова медицина тощо⁵.

З огляду на подібність навчальних дисциплін можемо констатувати що на дві різні імперії здійснювали свій вплив німецька та французька парадигми адміністративного права. Цьому передували ряд факторів які обумовлювались поширенням у Європі ідеї заміни поліцейської держави яка забезпечувала безпеку та охороняла права та інтереси громадян на правову державу. Крім цього, державне управління яке на початку свого поступального розвитку обмежувалось лише здійсненням діяльності спрямованої на забезпечення громадського порядку, безпеки та добробуту осіб які перебували на території держави протягом всього XIX століття вийшло за ці межі та почало охоплювати різні за своїм значенням, спрямуванням та функціоналом елементи життя соціуму європейських країн. Мова йде про фінанси, економіку, оборону, освіту. З однієї сторони такі зміни здаються цілком закономірними. Проте якщо

⁴ Никифорак М. В. Правничий факультет університету Франца-Йосифа у Чернівцях (1875–1918 рр.). Чернівці. Рута, 2003. С. 7.

⁵ Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.). Чернівці. Рута, 2004. С. 43.

здійснити еккурс можемо ствердно сказати що каталізаторами таких змін були не скільки події в мирний час як події які відбувались в різних суспільствах у періоди нестабільності.

У цьому контексті цікавою видається думка О. Водянікова який робить спробу вивести на арену наукового дискурсу думку про екстремальні умови як чинники що впливають на зміну конституційного ладу, і, як наслідок, впливають на усі без винятку галузі права. В даному контексті адміністративне право перебуваючи на початковому свого формування теж потрапило під вплив таких змін. Автор пропонує виділяти три типи екстремальних умов: ті з них які пов'язані з насильством чи застосуванням сили (воєнний стан, війна, збройне повстання, терористичні атаки тощо); ті що відносяться до природних і техногенних катастроф; ті що обумовлені політичними чи економічними кризами⁶.

Враховуючи на значну кількість як військових конфліктів так й суспільно-політичних змін у країнах Європи цілком логічно стало розширення меж правового регулювання поліцейського права. При таких умовах останнє виявилось неспроможним суспільно значущі проблеми життя як окремої особи так й держави. Слушною з цього приводу видається думка А. Соломахи який аналізуючи відповідний перехід зауважує що «за таких обставин традиційно існуюче в Європі поліцейське право виявилось неспроможним вирішувати нагальні проблеми державного життя... адміністративне право покликано було об'єднати під новою назвою як знання про норми, що регулюють державно-управлінські взаємини, так і знання про норми, регулюючі поліцейські взаємини у сфері охорони суспільного порядку»⁷.

Відправною точкою яка призвала до таких змін стала сформована французька та німецька школи адміністративного права. Обидві вони вплинули на формування сучасного «ландшафту» адміністративного права яке вплинуло на формування загальної «публічно-правової матерії» Західної Європи. Аналогічна ситуація склалась в час коли утворений юридичний факультет Чернівецького університету розпочинав шлях свого становлення. Вплив цих провідних шкіл важко переоцінити. Про те сама ідея звуження відносин на які поширює свою дію поліцейське право та розширення меж дії адміністративного права

⁶ Водяніков О. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди. Український часопис конституційного права. №4. 2021. С. 31.

⁷ Адміністративне право України: підручник / [П. Діхтєвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та інші]; за заг. ред. П. Діхтєвського. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 29.

вплинув на формування «буковинського права» як одного із окремих феноменів у вітчизняній історії публічного права.

Поліцейське та адміністративне право Австро-Угорщини перебували під суттєвим впливом німецької школи публічного права. Вказаний факт знаходить своє підтвердження у тому що починаючи з 1914 року в Німеччині починають функціонувати або відновлюють свою діяльність кілька провідних університетів. У проведеному дослідженні М. Штолляйса яке стосувалось історії публічного права Німеччини він підкреслює важливість відкриття кількох університетів де вивчалось адміністративне право: університету Франкфурта-на-Майні, Кельнського університету і нового університету Гамбурга які формально були державними, але діяли певною мірою як міські установи з високою часткою приватних пожертввань. «Як і раніше, зберігалися тісні контакти з університетами Австрії. Її приналежність до німецької республіки розглядалась як даність» – зазначає М. Штолляйс⁸ [6, с. 75]. Таке твердження знаходить своє підтвердження у формуванні переліку дисциплін які викладались на юридичному факультеті Чернівецького університету.

Окремо варто вказати на зміни у адміністративному праві що на нього здійснили Конституція 1871 року. Формування адміністративного права у Німеччині походило під впливом державного права Пруссії та державного права низки суб'єктів федерації – земель. Свій завершений вигляд воно отримало завдяки фундаментальній праці О. Майєра та його знаменитій праці «Німецьке адміністративне право» (1895 р.), тоді як «особливі частини» розробляли головним чином практики. Як зазначає М. Штолляйс «... у Німеччині майже зникла теорія управління, що замінила собою стару «науку про поліцію», тоді як в Австрії ця дисципліна все ще входила до навчальних планів і вивчалася»⁹. Це відобразилось на переліку відповідних дисциплін які викладались на юридичному факультеті з моменту його заснування. Цілком логічно що публічне право (державне та адміністративне) викладалось за прикладом юридичних вишів Австрії. У свою чергу останні перебували під впливом німецької школи яка формувала відповідний перехід від поліцейського до адміністративного права.

З-поміж наявного зв'язку між австрійською та німецькою правничими школами важливе місце у розвитку адміністративного права на Буковині кінця XIX початку XX століття відіграла суспільно-політична ситуація в самому регіоні. Ф. Шмік який у 1853 році перебував

⁸ Michael Stolleis. Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland. Weimarer Republik und Nationalsozialismus. München: Verlag C.H.Beck. 2002. P. 75.

⁹ Там само. С. 154.

на посаді першого президента Буковини у своєму звіті згадує про ряд причин які стосувались незадовільної організації публічного врядування у ввіреній йому території: низький рівень освіти населення; відсутність достатньої кількості правників чиї обов'язки виконують поліцейські судді; відсутність закладу освіти який би здійснював підготовку державних службовців. Це спонукало бажаючих здобути відповідний фах шукати університети які знаходились в інших частинах імперії¹⁰.

Варто зазначити що право на здійснення державної служби міг отримати студент який успішно складе звичайний державний іспит. Він був основною передумовою допуску особи до участі у здійсненні державної служби. Його структура мала три частини які включали в себе різні дисципліни. Перша спрямовувалась на перевірку знань з римського, канонічного та загально-німецького права, загальної історії права та історії права Австрії. Друга включала екзаменацію з таких галузей права: австрійського цивільного, вексельного, торгового права, кримінального та цивільного права, кримінального та цивільного процесів. Третій іспит здобувач складав по завершенню чотирьох років навчання та складався із політичної економії, науки про фінанси та австрійської статистики¹¹.

Не завжди випускники юридичного факультету в той період пов'язували свою долю з науковою діяльністю на Буковині. Чимало з них продовжували свою професійну кар'єру у провідних вузах Європи або ж реалізовували себе в практичній площині у якості адвокатів, суддів або ж державних службовців. В цьому аспекті цікавим є приклад Юліуса Гачека який отримав юридичну освіту у стінах Чернівецького університету.

Після успішного захисту докторської дисертації він розпочав викладацьку діяльність у німецьких університетах м. Гейдельберг та Геттінген. З 1924 по 1926 рр. – декан юридичного факультету Геттінгенського університету. Наукова спадщина Ю. Гачека стосується державного та адміністративного права, теорії самоврядування тощо¹². Його фундаментальні роботи викликають дискусію в наукових колах й сьогодні серед представників конституційного та адміністративного права. Як зазначає В. Л. Федоренко «... концепція легітимного перегляду конституцій Ю. Гачека, заснована на досвіді творення та трансформації конституцій у Західній Європі та США в кін.

¹⁰ Чернівецький університет. 1875-1995: Сторінки історії. Чернівці: Рута. 1995. С.6.

¹¹ Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774– 1918 рр.). Чернівці. Рута, 2004. С.307.

¹² Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 рр.). : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. С. 74.

XVIII–XIX ст., а також на теоретико-методологічних напрацюваннях представників новонароджуваної науки конституційного права, в різних інтерпретаціях була відтворена в конституційному правотворенні XX–XXI ст. ... вона зберігає свою актуальність і для вітчизняної конституційної теорії та практики, зокрема, в контексті майбутніх конституційних реформ»¹³.

Ще одним представником адміністративно-правової науки на юридичному факультеті Чернівецького університету в австрійській період був Франц Гауке. Впродовж 20 років своєї педагогічної діяльності він побудував приголомшливу кар'єру від приват-доцента та професора до ректора університету. Вищу юридичну освіту він здобув у Віденському університеті. З 1885 року Ф. Гауке обійняв посаду неординарного професора юридичного факультету Чернівецького університету. З 1889 року – працює на посаді неординарного професора. У 1897-1898 навчальному році – декан факультету. У 1900–1901 навчальному році був обраний ректором університету. У 1904 р. Ф. Гауке перейшов на роботу до університету у м. Грац (Австрія). Його ґрунтовні праці з австрійського конституційного й адміністративного права дозволили говорити про нього як одного із кращих представників адміністративістики: «Університетське представництво в ландтагах» (1893 р.); «Історичні основи монархічного права» (1894 р.); «Нарис конституційного права» (1903 р.); «Студії з австрійського права управління» (1908 р.); «Окротройоване конституційне право» (1911 р.); «Історія розвитку і проблеми права на недоторканість» (1915 р.)¹⁴.

Варто зазначити що Перша світова війна обумовила наукову дискусію щодо виокремлення військово-адміністративного права. Саме німецька доктрина адміністративного права запропонувала до обговорення питання врегулювання суспільних відносин між особою та державою в період війни. Фактично, до початку війни адміністративне право вже була визнаною науковою дисципліною що отримала визнання. Однак, будучи новоствореною галуззю права необхідно було досягти відповідного рівня формалізації. Як зазначає М. Штолляйс з кінця XIX століття практично у всіх територіальних одиницях

¹³ Федоренко В.Л. Концепція легітимного перегляду конституцій проф. Ю. Гачека. Актуальні проблеми правової науки: матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 1-2 жовтня 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломосьц. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С.236.

¹⁴ Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А. Деякі аспекти розвитку адміністративного права у Чернівецькому університеті в 1918–1940 рр. Буковинські осінні адміністративні читання : Збірник матеріалів міжнародної конференції. 26 листопада 2021 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, П.І. Крайній. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 80.

Німеччини (землях) існувала адміністративна юстиція. Такі галузі Особливої частини адміністративного права як будівельне право, поліцейське право, комунальне право, право користування дорогою та ін., які перебували під наглядом земель хоч й були впорядковані але їх регламентація відбувалась по-різному¹⁵.

Дещо детальний аналіз ситуації яка склалась у передвоєнний період в адміністративному праві робить Н. Больдт. Він акцентує увагу на тому що військово-адміністративне право забезпечувало досягнення цілей мобілізації всієї промисловості, упорядкування соціальної та продовольчої політики, енергетики, транспорту. Різноманітні регламенти врегульовували найрізноманітніші питання торгівлі лікеро-горілчаними виробами, встановлювали заборони продажу коней, встановлювали мінімальні ціни на заготівлю людського волосся які використовувались для герметизації підводних човнів, обмеження руху в прикордонній смузі, поліцейські заходи протидії епізоотії¹⁶. Як бачимо, відповідний інструментарій який надавався державі для забезпечення виконання специфічних завдань в умовах війни вплинув на формування адміністративного права як Німеччини так й Австро-Угорщини та напряду вплинув й на викладання цієї галузі в стінах Чернівецького університету.

Усередині цієї мережі військової бюрократії використовувався спеціальний правовий інструментарій. Він варіювався від наказів і заборон до засобів переконання. Держава забезпечувала управління виробництвом, розподіляючи сировину, отриману в обов'язковому порядку на основі примусових ставок, або обіцяючи заохочення, привілеї та високу рентабельність. Встановлювались особливості припинення роботи підприємств, якщо виявлялося недостатньо угод або примусових синдикатів для управління виробництвом. Сюди слід додати відповідні зміни в індивідуальному та колективному трудовому праві. Було не мало випадків порушення законодавства про охорону праці, але водночас підвищувався рівень правового регулювання у сфері соціального права; неухильно посилювалося управління трудовими ресурсами (розподіл робочої сили, організація праці). Цілком обґрунтований висновок щодо співвідношення публічного та приватного права в умовах війни зробив Х. Дорнер: «Навіть якщо визнати, що публічне і приватне право однаковою мірою цілеспрямовано діяли як «право війни», то очевидним є все ж таки чисельний приріст актів публічного права, а також посилення його

¹⁵ Michael Stolleis. Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland. Weimarer Republik und Nationalsozialismus. München: Verlag C.H.Beck. 2002. P. 93.

¹⁶ Boldt H. Rechtsstaat und Ausnahmezustand. Berlin, 1967. S. 327.

наукового значення»¹⁷ [11]. Вплив військово-адміністративного права в цьому аспекті складно переоцінити.

Суттєвий вплив на становлення публічного права на Буковині здійснило австрійське законодавство яке стосувалось судової системи. Два закони від 21 грудня 1867 р. про судову владу та організацію імперського суду зробили можливим відокремлення судів від інших органів влади у всіх інстанціях. Проголошувалась незалежність та самостійність суддів у здійсненні судової влади. Однак, тут мала місце особливість яка не дозволяє говорити про незалежність у тому вигляді про який ми знаємо сьогодні. М. В. Никифорак зазначав про те що «... австрійське державне право виходило з того, що цісар був носієм всієї державної влади, а отже і судової, яка розглядалася як особлива функція державної влади, спрямована на забезпечення правового порядку. Вже ст. 1 Закону про судову владу проголошувала, що все правосуддя в державі здійснюється від імені цісаря. Згідно ст. 5 цісар призначав суддів. З цих положень слідує, що цісарю відводилося здійснення функції судової влади в рамках конституції шляхом визначення організації і компетенції судів та порядку цивільного і кримінального процесів, призначення судового персоналу»¹⁸.

Інша особливість судової систем полягала в тому що крайові та повітові суди могли здійснювати перевірку адміністративних розпоряджень. При цьому вони включали розпорядження як місцевого рівня (видані органами місцевого самоврядування) так й видані міністерствами. За результатами перевірки суддя мав право визнати таке розпорядження недійсним за умови якщо воно не відповідало одного чинному законодавству або воно було видано без належної форми оголошення.

Включення Буковини до правового простору Австрійської імперії слугував активному розвитку правничої думки. Поширення дії джерел австрійського права обумовлювало й збільшення кількості належним чином підготовлених правників. Відкриття у 1875 році університету, початок функціонування юридичного факультету докорінно змінило ситуацію як з кадрами так й станом правової культури. Факультет став тим «інтелектуальним ядром» яке визначило долю Буковини включно до 1918 р. та після. Активна діяльність професорсько-викладацького складу юридичного факультету стала основою для формування «буковинського права» що мало свої особливості та діяло навіть із розпадом Австро-Угорщини.

¹⁷ Dorner H. Erster Weltkrieg und Privatrecht. S. 395.

¹⁸ Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774– 1918 рр.). Чернівці. Рута, 2004. С. 284.

2. Публічне право в Чернівецькому університеті у міжвоєнний період (1918–1940 рр.)

Наслідки Першої Світової війни не оминули Чернівецького університету. Будучи потужним науковим центром Австрійської імперії він залишився одним із головних центрів наукової думки як Буковини так й румунської держави. Відповідно до рішення яке було прийнято королем Румунії Фердинандом I 12 вересня 1919 р. університет було перетворено з німецькомовного на румунський. Встановлювався трирічний перехідний період для забезпечення викладання та наукової діяльності за зразками правничих факультетів Румунії. Нормативною вимогою було також перехід навчального процесу виключно на румунську мову що призвело до масового відтоку професорсько-викладацького складу та пошуку осіб які могли б заповнити вакантні посади з числа представників румунських університетів. Юридичний факультет Бухарестського університету заповнив цю прогалину. Саме його представники почали влаштовуватись на роботу до Чернівецького університету. Це стало однією із причин звільнення викладачів.

Перші роки міжвоєнного періоду історії університету пройшли в процесі змін усього навчального процесу. Наприклад, навчальні курси на факультеті формувались із запозичених програм Бухарестського та Яського університетів.

Як зазначає Т. А. Грекул-Ковалик «Відповідно до Закону про вищу освіту (ст. 58) юридичному факультету було надане право самостійно визначати навчальні курси, спеціалізації та створювати секції на факультеті. Збільшення автономних прав дало можливість представникам бухарестської правничої школи вносити свої зміни в навчальні плани, з чим не погоджувалися представники буковинської правничої школи, що опинилися у меншості»¹⁹. В центрі таких дискусій були навчальні дисциплін «адміністративне право» та «порівняльне адміністративне право». Дозволимо собі зробити припущення що однією із причин які призвели до такої ситуації були відмінності які містились у навчальних програмах з огляду на те що публічне право Румунії тяжіло до французької доктрини адміністративного права у той час як австрійська школа адміністративного права розвивалась під впливом німецької доктрини адміністративного права.

Адміністративне право викладалось для студентів які здобували правничу освіту на другому році навчання. В подальшому особливості викладання зазнали певних змін. Починаючи з 1933 р. коли було запроваджено 4-річне навчання викладання порівняльного

¹⁹ Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 рр.). : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. С. 78-79.

адміністративного права здійснювалось для здобувачів які навчались на політико-економічній секції. Лекції були основною формою освітнього процесу. З 1929 р. семінарські заняття впроваджуються як нова форма вивчення адміністративного права. Лише з 1937 р. проводилися семінарські заняття майже з усіх курсів, що викладалися на факультеті. Обсяг тижневого навантаження для дисципліни адміністративне право становив 5 год. на тиждень (в т.ч. 3 год. лекції та 2 год. семінарські заняття)²⁰.

Окрім викладання адміністративного права на факультеті публікувались кілька періодичних видань, серед яких одне стосувалось публічного права: щомісячник «Юридичні сторінки» («Pagini juridice»); «Буковина: щомісячний журнал з права, соціології та кримінології» («Bucovina: revista lunară de drept, sociologie și criminologie») та «Вісник асоціації «Чернівецький гурток публічно-правових студій» («Cercul de studii de drept public din Cernăuți»).

У міжвоєнний період адміністративне право та порівняльне адміністративне право на юридичному факультеті викладали К. Редулеску, Е. Тарангул, Ю. Паску, К. Петреску-Ерча. Одним із яскравих представників науки адміністративного права в означений період був Ераст Тарангул. Уродженець м. Кимпулунг Молдовенеск що на Буковині всього через три десятиліття стане одним із правників-адміністративістів які будуть дотичні до впровадження інституту адміністративної юстиції в Румунії та Буковині. У 1919 році він вступає на юридичний факультет Чернівецького університету. Будучи студентом третього курсу, проявивши свої здібності та відповідальність був призначений на посаду секретаря факультеті не маючи диплома ліценціата права що було не характерним для того часу, адже, відповідно до внутрішніх документів університету таку посаду могла обійняти особа яка отримала диплом ліценціата. Свою докторську дисертацію він захистив у 1924 р.

У 23 роки він став одним із провідних фахівців в галузі адміністративного права. В цей період йому пощастило познайомитись з одним із найвпливовіших представників французької школи публічного права Леоном Дюгі. Ось як про це згадує Е. Тарангул: «У березні 1925 року професор Леон Дюгі, декан юридичного факультету в Бордо, всесвітньо відомий вчений, який сформулював нову теорію поняття права і держави, прочитав у лекційній залі Чернівецького університету лекцію на тему «Ідея держави після Руссо, Канта і Гегеля». Дюгі сподобався Чернівецький університет, аудиторія, яка відвідала

²⁰ Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 рр.). : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. С. 87.

конференцію, академічна атмосфера, що панує в університеті. Він пообіцяв заснувати стипендію для випускника юридичного факультету для навчання в докторантурі або спеціалізації на юридичному факультеті в Бордо.

Я щойно повернувся з армії, де проходив стажування після закінчення докторантури. Деканом факультету був Дрегенеску. За наполяганням кількох професорів я подав до деканату заяву на ім'я Дрегенеску, в якій просив надати мені стипендію Дюгі для спеціалізації в галузі публічного права. Однак, Дрегенеску і Штефанеску-Галац хотіли надати стипендію молодому випускнику Фрідріху Штехеру, дуже хорошому студенту, щоб він здобував докторську ступінь у Бордо. Вони наполягали на тому, щоб я подав заявку разом зі Штехером. Розуміючи, що щось назріває, я відмовився подавати документи. Я зазначив про те, що факультет знає наші результати, і що я не хочу конкурувати як доктор права, який претендує на стипендію для навчання в докторантурі, з випускником, який претендує на стипендію для здобуття докторського ступеня. Я мав би конкурувати з іншими докторами наук, які претендували на стипендію з тією ж самою метою. Я поїхав додому в Сучаву. Через кілька тижнів я отримав телеграму від родички з Чернівців, яка повідомляла, що Дрегенеску попросив її повідомити мені, що я отримав стипендію. Тому я терміново приїхав до Чернівців, щоб оформити документи на відрядження»²¹.

Налагодження міжнародної співпраці між науковцями з різних країн були звичним явищем для юридичного факультету у міжвоєнний період. Заборон для такої діяльності на теренах Буковини не було. Впродовж 1918–1940 рр. з робочими візитами, гостьовими лекціями факультет та університет відвідували знані зарубіжні науковці. Наприклад, у 1934 році професором права з Парижу Местре було прочитано лекцію на тему «Юридичний та адміністративний контроль» що дало змогу викладачам факультету знаходитись в епіцентрі європейського наукового диспуту²². Тому пропозиція Л. Дюгі була підтвердженням того факту що викладачі юридичного факультету Чернівецького університету мали зарубіжне визнання.

Саме стажування Е. Тарангул проходив разом із професором Набуо Амагавою з Університету Васседа (Токіо, Японія), доктором права Франческом Гарсію Лоркою з Мадридського університету які теж

²¹ Amintiri /Erast Tarangul; vol. îngrijit de Radu Florian Bruja, Lucian Nastasă– Kovács. Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană; București : Eikon, 2016. P. 65.

²² Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А. Деякі аспекти розвитку адміністративного права у Чернівецькому університеті в 1918–1940 рр. Буковинські осінні адміністративні читання : Збірник матеріалів міжнародної конференції. 26 листопада 2021 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, П.І. Крайній. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 80-81.

перебували на навчанні на юридичному факультеті Університету Бордо. Метою їх перебування було вивчення публічного права у професорів Дюгі та Боннара. Один раз на тиждень професор Боннар проводив для слухачів семінар на якому обговорювались актуальні проблеми публічного права, політичні та соціальні теми які турбували французьке суспільство та правничу науку. За його спогадами стипендія яку започаткував для викладачів та студентів юридичного факультету Л. Дюгі діяла до початку Другої світової війни. Її отримали семеро представників з Буковини, шестеро з них – отримали докторські ступені.

Як вказувалось раніше, Е. Тарангул мав безпосереднє відношення до становлення адміністративної юстиції в Румунії. Не в останню чергу це відбувалось під впливом його перебування на навчанні у професорів Дюгі та Боннара які мали опубліковані праці що стосувались як загальних питань правової науки, науки адміністративного права так й діяльності адміністративної юстиції у Франції. Ними аналізувалась актуальна на той час судова практика у якій простежувалось формування судових рішень які стосувались вирішення публічно-правових спорів між громадянином та державою, між державними органами. Окремо аналізувались оспорювані рішення які стосувались адміністративних актів. У основі запропонованої Е. Тарангулом та його колегами концепції була ідея створення спеціальних ревізійних комісій які б виконували функцію нагляду за діяльністю місцевих органів влади. Вже у 1939 р. такі комісії були перетворені в адміністративні суди діяльність яких здійснювалась на вже діючих принципах адміністративної юстиції Франції. Цікавим є те що такі принципи у 1934 р. для французької системи адміністративної юстиції розробив професор Боннар²³.

Науковий доробок Е. Тарангула складають праці з адміністративного права які стосувались дослідження його окремих проблем: статті «Посадові особи органів влади та управління» («Funcționarii de autoritate si de gestiune»)²⁴, «Принцип законності в румунському та французькому адміністративному праві» («Principiul legalității în dreptul administrativ român si francez»)²⁵, «Демократія та адміністрація» («La démocratie et l'administration»)²⁶, «Юрисдикція адміністративних судів в Румунії»

²³ Tiron N. Câteva deosebiri de competență între curțile administrative și curțile de apel ca instanțe de contencios administrativ. Arhiva de drept public № 2– 4, aprilie– decembrie 1939. P. 187 – 195.

²⁴ Tarangul E. Funcționarii de autoritate si de gestiune. Bucovina. Cernăuți. 1928, p. 641-647.

²⁵ Tarangul E. Principiul legalității în dreptul administrativ român si francez. Revista de drept public. București, 1929, 31p.

²⁶ Tarangul E. La démocratie et l'administration. Extras din Mélanges Paul Negulescu, București, 1935, 19 p.

(«Jurisdicționalizarea Curților Administrative în România»)²⁷, «Юридична відповідальність в румунській юриспруденції» («Jurisdicționalizarea Curților Administrative în România»)²⁸, «Трансформація адміністративного права» («Transformările dreptului administrativ»)²⁹ та ін. Коло його наукових інтересів стосувався інститутів адміністративного права які розвивались в румунській державі під безпосереднім впливом французької доктрини публічного права.

Варто окремо зупинитись на науковому доробку Леона Дюгі позаяк саме він ініціював міжфакультетську співпрацю яка призвела до практичного впровадження французької моделі адміністративного права в Румунії. П'єр Марі Ніколя Леон Дюгі народився 4 лютого 1859 року в Лібурні, Жиронда. Близьке навчання, як у гімназії, так і в університеті, дозволило йому отримати звання доктора права у двадцять два роки. В Університеті Бордо він познайомився з соціологом Емілем Дюркгеймом, який сильно вплинув на його юридичне мислення, наповнивши його правовою соціологією. Щодо своїх поглядів на державу і право, а відтак – на публічне право, то ще на початку ХХ століття Дюгі дорікав засновнику історичної школи права, пруському юристу Фрідріху Карлу фон Савіньї, його теорією фікції. Л. Дюгі розробив власну теорію, згідно з якою влада держави більше не повинна ґрунтуватися на «*imperium*», тобто її владі та суверенітеті. Влада повинна бути на службі громад.

У своїй фундаментальній праці «Право в сучасній державі» Л. Дюгі робить спробу дати власне бачення змін які відбулись на європейському континенті починаючи з подій Великою французькою революцією. На його переконання право держави протиставляється суб'єктивному праву індивіда. Останнє являє собою природне право. Воно є невід'ємним, невідчужуваним та належить людині в силу її людської сутності. Воно передує, навіть перевершує право держави. Держава створена для того, щоб гарантувати людям захист їхніх особистих прав що знайшло своє вираження в другій статті Декларації прав людини у наступному формулюванні: «Метою будь-якої політичної асоціації є збереження природних і невід'ємних прав людини». Очевидно, що перше правило конституційного права зобов'язує державу так організувати свою діяльність, щоб забезпечити максимальний захист індивідуальних прав кожної людини. Саме визнання індивідуальних прав коригує одночасно

²⁷ Tarangul E. Jurisdicționalizarea Curților Administrative în România. Arhiva de drept public. Iasi. 1939, 22 p.

²⁸ Tarangul E. Responsabilitatea administratiei în jurisprudenta românească. Arhiva de drept public. Iasi. 1940, 16 p.

²⁹ Tarangul E. Transformările dreptului administrativ. Analele facultății de drept din Cluj. T. III, fasc. 6. Sibiu. 1942, 60 p.

і напрямок, і межу державної діяльності. Воно саме по собі є джерелом усіх норм, що регулюють відносини індивідів з державою.

На думку Л. Дюгі держава зобов'язана захищати індивідуальні права; але коли обмеження індивідуального права є необхідним для захисту загального права, держава також має право на таке обмеження. Вона зобов'язана організувати свою оборону від зовнішніх ворогів, оскільки її самозбереження є необхідним для забезпечення захисту індивідуальних прав; організувати збройні сили з метою ведення війни. На неї покладається обов'язок організувати внутрішній правопорядок, оскільки саме за допомогою внутрішнього порядку права особистості отримують відповідний рівень захисту. Нарешті, держава підкоряється об'єктивному праву, заснованому на суб'єктивному праві особи. Із цього обов'язку держави випливає як мінімум два наслідки. По-перше, коли виникає правовий конфлікт між державою та одним з її членів, він повинен вирішуватися судом, який держава організовує з усіма гарантіями компетентності та неупередженості. та неупередженості³⁰.

З огляду на вищенаведені міркування Л. Дюгі існування адміністративної юстиції є необхідним елементом забезпечення відповідного рівня захисту прав індивіда. Так, влада обмежена природними правами людини. Держава, як наслідок, має обов'язок надавати максимальний захист таким індивідуальним правам. Тому вона змушена обмежувати ці права в тій мірі, в якій вони суперечать правам і обов'язкам, що тягнуть за собою створення і функціонування правоохоронних і судових органів. Такою є система публічного права, а інститут адміністративної юстиції є невід'ємним її елементом.

Окремим напрямком наукових досліджень професора Л. Дюгі були публічні послуги про які він говорив наступне: «Зміст публічних послуг завжди змінюється і перебуває в постійному русі. Важко навіть визначити загальний напрямок таких змін. Можна лише сказати, що з розвитком цивілізації зростає кількість видів діяльності, пов'язаних із задоволенням суспільних потреб, і, як наслідок, зростає кількість публічних послуг. Це цілком логічно. Адже сама по собі цивілізація – це просто зростання всіляких потреб, які можна задовольнити в найкоротші терміни. Як наслідок, державне втручання, як правило, стає частішим зі зростанням цивілізації просто тому, що тільки уряд може надати цивілізації сенс»³¹.

³⁰ Léon Duguit. *Law in the Modern State*. Introduction by Harold J. Laski. New York: B. W. Huebsch. 1919. 248 p.

³¹ Léon Duguit. *Law in the Modern State*. Introduction by Harold J. Laski. New York: B. W. Huebsch. 1919. 248 p.

Крім цього, він звертав увагу на майбутній розвиток адміністративного законодавства та судової практики країн у яких відбуваються зміни стосовно обмеження уряду у перетворенні діяльності, пов'язаної із задоволенням нагальних суспільних потреб, на публічні послуги. Тобто, приватна особа має право вимагати гарантій того що та чи інша послуга йому надаватиметься відповідно до закону, а не в жодний інший спосіб.

Питання державної служби теж знаходились в центрі наукових досліджень Л. Дюгі. Свою позицію він висловлював через аналіз такого інструменту публічної адміністрації як адміністративний акт що займає центральне місце як під час виникнення повноважень у особи яка стала державним службовцем так й у випадку її звільнення. На його переконання є два правила за якими слід аналізувати справу яка стосується призначення особи на посаду державної служби або ж її звільнення. Перше стосується того що у випадку недотримання будь-якої формальності, передбаченої законом, адміністративний акт слід вважати недійсним. Друге полягає у тому що адміністративний акт, який є незаконним, а отже, недійсним, у будь-який час може бути скасований вищестоящим органом; у будь-який час орган, від якого він походить, може і повинен його скасувати. Паралельно з тенденцією до адміністративної автономії в кожній службі, ним визначалась також тенденція до надання державним службовцям особливого статусу. Цей статус поєднував дві тісно пов'язані між собою цілі. З одного боку, він мав на меті захистити чиновника від свавілля, гарантувати йому посаду, регулярне просування по службі та засоби захисту від політичних впливів. З іншого боку, вона спрямована на забезпечення прихильності державного службовця до своєї роботи з метою її покращення [20].

ВИСНОВКИ

Отже, провідні європейські доктрини публічного права справили визначальний вплив як на формування юридичного факультету в Чернівецькому університеті так й на зміну суспільного, економічного, політичного та культурного життя краю. Одним з ключових факторів стало входження Буковини до складу Австро-Угорської імперії. Події 1918 р. кардинально змінили ситуацію в краї. Однак, складно заперечувати той факт що румунська влада була зацікавлена у продовженні функціонування університету та факультету. З огляду на часовий проміжок з 1875 по 1940 рр. іще одним фактором який вплинув на формування публічного та адміністративного права під впливом німецької та французької наукових шкіл були процеси рефлексії на події які трапились в Європі впродовж всього XIX століття, формування

Німеччини як окремої суверенної держави, включення до кола її союзників Австрійської імперії. У Франції юридична спільнота піддавала детальному аналізу події Великої французької революції які теж вплинули на формування окремого механізму захисту прав людини – адміністративної юстиції. У працях Л. Дюгі та Р. Боннара аналізується не лише теоретична але й практична складові дії адміністративних актів, проходження державної служби, наводяться міркування щодо майбутнього розвитку адміністративного права.

З 1875 по 1918 рр. правничий факультет Чернівецького університету став осередком австрійського правового простору та здійснював наукову підтримку у поширенні на території буковинського краю джерел адміністративного права. З його допомогою забезпечувалась підготовка кваліфікованих кадрів які забезпечували здійснення на Буковині публічної влади, правоохоронної та судової діяльності. Налагоджувались наукові зв'язки з провідними юридичними школами Австрійської імперії. Адміністративна наука на юридичному факультеті формувалась під впливом німецької моделі публічного права. Події Першої світової війни вплинули на трансформацію адміністративного права на військово-адміністративне право та зміну балансу між приватним та публічним правом. Для забезпечення потреб Німеччини у веденні війни все більше сфер суспільного життя врегульовувались нормами адміністративного права. Це був один із прикладів в сучасній історії публічного права коли екстремальні умови стали ключовим чинником змін в адміністративному праві європейських країн, особливо тих які були сторонами цієї війни. В цей період дослідження та викладання адміністративного права відбувалось в межах роботи правознавчого та державознавчого семінарів керівниками яких тривалий час були О. Гравайн та Ф. Кляйнвехтер. Їх особливістю було те що вони мали власну структуру. Правознавчий семінар включав секції (відділення) римського права, німецького права, церковного права, торговельного та вексельного права. Державознавчий семінар забезпечував вивчення відповідних тем з державного права і управління, статистики та народного господарства.

Приєднання Буковини до складу румунської держави відбувалось в непростих умовах вже завершеної Першої світової війни. Перед викладачами факультету було висунуто ряд вимог яких вони мали дотримуватись. Виникали окремі дискусії щодо викладання адміністративного права та порівняльного адміністративного права. Вільні викладацькі посади заповнювались викладачами з Бухарестського та Яського університетів. На основі їх навчальних

програм до 1922 р. було сформовано відповідні навчальні дисципліни на юридичному факультеті в Чернівецькому університеті.

Вплив німецької та французької доктрин публічного права на становлення правничої школи в Чернівецькому університеті з 1875 по 1940 рр. сформував окремий феномен правової дійсності – «буковинське право» яке за своєю сутністю увібрало у себе погляди провідних європейських правничих шкіл.

АНОТАЦІЯ

Наукове дослідження спрямоване на вивчення особливостей впливу німецької та французької концепцій публічного права. Встановлено що Буковина була одним із наукових центрів Австро-Угорської імперії за допомогою якої юридичний факультет університету поповнювався висококваліфікованими теоретиками та практиками які стали фундаторами викладання та вивчення публічного права на Буковині. Вагомі наукові досягнення того періоду досягались наявністю професійного викладацького складу який налагоджував та підтримував тісні зв'язки з іншими науковими школами права у Європі. Серед яскравих представників у сфері адміністративного права у цей період були Ю. Гачек та Ф. Гауке. Доведено, що німецька школа публічного права мала суттєвий вплив з 1875 по 1918 рр. до моменту розпаду Австрійської імперії у той час як налагодження зв'язків з юридичними вишами Франції відбувся у міжвоєнний період та суттєво вплинув на процес впровадження адміністративної юстиції на теренах Буковини. У міжвоєнний період адміністративне право та порівняльне адміністративне право на юридичному факультеті викладали К. Редулеску, Е. Тарангул, Ю. Паску, К. Петреску-Ерча. Одним із яскравих представників науки адміністративного права в означений період був Ераст Тарангул який став одним із перших лауреатів стипендії що її для викладачів та студентів Чернівецького університету запровадив відомий французький дослідник публічного права, професор, багаторічний декан юридичного факультету Університету Бордо Л. Дюгі. Співпраця між правничими школами мала вкрай позитивні результати. По-перше шість осіб здобули докторський ступінь завдяки підтримці Л.Дюгі. По-друге, Е. Тарангул та його колеги допомагали румунському уряду впроваджувати адміністративну юстицію на основі французької моделі.

Література

1. Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875-2015 р.р.). : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. 258 с.

2. Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.). Чернівці. Рута, 2004. 384 с.
3. Никифорак М. В. Правничий факультет університету Франца-Йосифа у Чернівцях (1875–1918 рр.). Чернівці. Рута, 2003. 32 с.
4. Водянніков О. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди. *Український часопис конституційного права*. №4. 2021. с. 8-37.
5. Адміністративне право України: підручник / [П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та інші]; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 772 с.
6. Michael Stolleis. *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland. Weimarer Republik und Nationalsozialismus*. München: Verlag C.H. Beck. 2002. 439 p.
7. Чернівецький університет. 1875-1995: Сторінки історії. Чернівці: Рута. 1995. 121 с.
8. Федоренко В.Л. Концепція легітимного перегляду конституцій проф. Ю. Гачека. *Актуальні проблеми правової науки: матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 1-2 жовтня 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломoeць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 342 с.
9. Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А. Деякі аспекти розвитку адміністративного права у Чернівецькому університеті в 1918–1940 рр. *Буковинські осінні адміністративні читання* : Збірник матеріалів міжнародної конференції. 26 листопада 2021 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, П.І. Крайній. Чернівці : Технодрук, 2021. 128 с.
10. Boldt H. *Rechtsstaat und Ausnahmezustand*. Berlin, 1967. S. 327.
11. Dorner H. *Erster Weltkrieg und Privatrecht*. S. 395.
12. Amintiri /Erast Tarangul; vol. îngrijit de Radu Florian Bruja, Lucian Nastasă– Kovács. – Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană; București : Eikon, 2016.– 201 p.
13. Tiron N. Câteva deosebiri de competență între curțile administrative și curțile de apel ca instanțe de contencios administrativ. *Arhiva de drept public* № 2–4, aprilie– decembrie 1939. P. 187 – 195.
14. Tarangul E. Funcționarii de autoritate si de gestiune. *Bucovina*. Cernăuți. 1928, p. 641-647.
15. Tarangul E. Principiul legalității în dreptul administrativ român si francez. *Revista de drept public*. Bucuresti, 1929, 31 p.
16. Tarangul E. La démocratie et l'administration. Extras din *Mélanges Paul Negulescu*, Bucuresti, 1935, 19 p.
17. Tarangul E. Jurisdicționalizarea Curților Administrative în România. *Arhiva de drept public*. Iasi. 1939, 22 p.

18. Tarangul E. Responsabilitatea administrației în jurisprudența românească. *Arhiva de drept public*. Iasi. 1940, 16 p.
19. Tarangul E. Transformările dreptului administrativ. *Analele facultății de drept din Cluj*. T. III, fasc. 6. Sibiu. 1942, 60 p.
20. Léon Duguit. Law in the Modern State. Introduction by Harold J. Laski. New York: B. W. Huebsch. 1919. 248 p.

Information about the authors:

Krainii Pavlo Ivanovych,

PhD in Law,

Associate Professor at the Department of Public Law,
Faculty of Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
19, Universytetska Str., Chernivtsi, 58000, Ukraine

Toronchuck Ivan Zheluvych,

PhD in Law,

Associate Professor at the Department of International Law
and Comparative Jurisprudence, Faculty of Law,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
19, Universytetska Str., Chernivtsi, 58000, Ukraine